

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Сафранов Т.А., д. г.-м. н., проф., Чугай А.В., д.т.н., доц.,
Одеський державний екологічний університет, м. Одеса, Україна
safranov@ukr.net*

Глобальні кліматичні зміни, втрата біологічного різноманіття, зростаючі масштаби техногенного забруднення довкілля, низький рівень якості життя, соціальна нерівність, безперервні конфлікти у різних частинах світу та інші кризисні явища екологічного, та соціально-економічного характеру, які ускладнюються розповсюдженням пандемічних захворювань, є загрозою для існування сучасної цивілізації. В цих умовах важливе значення має реалізація концепції сталого розвитку, тобто екологічно безпечного, соціально бажаного і економічно життєздатного розвитку сучасного суспільства. Однією із передумов реалізації концепції сталого розвитку є створення ефективної системи освіти в інтересах сталого розвитку (ОСР), яка передбачає рівнозначний розвиток екологічної, економічної і соціальної складових, та сприятиме функціонуванню сучасного суспільства існуванню майбутніх поколінь. Відомо, що ОСР – це системний підхід до глобальної освіти, де екологічна складова є найважливішою підсистемою, а тому ОСР набагато ширша екологічної освіти, оскільки вона включає в себе не тільки природничу, але й соціально-економічну складову. Екологічна освіта все більше інтегрується в систему ОСР, не розчиняючись в ньому. Стає все більш очевидним, що екологічна домінанта є основою сучасної освіти, що визначає соціально-економічні основи суспільства. У розділі II Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII) вказується: «Освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту». Отже, є всі підстави вважати, що екологічна освіта, зокрема вища екологічна освіта в Україні зберігає свою затребуваність, а його високий статус залишається однією з найважливіших передумов сталого розвитку країни.

Екологізація системи освіти – це процес формування екологічних світоглядних позицій, нової філософії життя, типу мислення і взаємовідносин у системі людина – техносфера – біосфера шляхом введення в навчальні програми усіх навчальних закладів України спеціальних дисциплін екологічного спрямування, а також наповнення інших дисциплін матеріалом екологічного змісту (Екологічна енциклопедія, 2006, Т. 1, с. 307).

Актуальність екологізації різних сфер вищої освіти України підтверджується наявністю низки опублікованих робіт, присвячених проблеми екологізації медичної освіти, освіти при підготовці фахівців у галузі хімічної технології, педагогічної освіти, енергетичної освіти, правової освіти, аграрної освіти, технічної освіти, будівельно-архітектурної освіти тощо (Т.А. Сафранов, 2021).

Метою екологізації системи вищої освіти України є формування у майбутніх фахівців різних спеціальностей екологічної компетентності, здатності прийняття технічних, технологічних, управлінських, господарських та інших рішень з урахуванням конкретної екологічної ситуації. Ефективність формування екологічної компетентності майбутніх фахівців у різних галузях знань може бути реалізована лише на основі комплексно-системного підходу, тобто шляхом екологізації всієї системи вищої освіти України.

Як вважають Ю.Ю. Туница та ін. (2015), екологізація освіти є ключовим фактором підготовки фахівців для сталого розвитку. Екологізація знань забезпечить екологізацію традиційної економіки, приведення її у відповідність із законами природи, підготовку і виховання нової людини з принципово новим способом економічного мислення, а в остаточному підсумку – до гармонійного співіснування суспільства і природи, формування майбутньої екологічної цивілізації. Екологізацію національної освіти МОН України розглядає як важливе стратегічне завдання, про що свідчить Рішення Колегії МОН України № 10/6-4 від 27.11.2015 р. «Про екологізацію освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку». Вказаний документ рекомендує в стандарти вищої освіти включати екологічну компетентність майбутніх фахівців до переліку загальних компетентностей, а також включати екологічну складову до змісту навчальних дисциплін усіх галузей знань. Незважаючи на вищевказані рішення МОН України, а також внесення в стандарти вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх спеціальностей екологічної компетентності до переліку загальних компетентностей, істотних змін щодо екологізації національної системи вищої освіти не спостерігається. Можливо, що лише рекомендаційний характер рішень МОН України є причиною такого індиферентного відношення до екологізації освітніх програм з боку неекологічних закладів вищої освіти (ЗВО). Навіть в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р., №2687-VIII практично не торкається проблеми екологічної освіти, зокрема, вищої освіти екологічної освіти України, яка повинна бути базовою складовою державної екологічної політики. На жаль, поки що не приділяється належної уваги проблеми екологізації вищої освіти в Україні. «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» (2020) також не передбачає конкретних заходів щодо екологізації системи вищої освіти, хоча у цьому документі зазначається, що у майбутньому серед найбільш затребуваних можуть бути фахівці з екологізації виробництва та життя (екоаналітики у будівництві, фахівці з альтернативної енергетики); біоетики, ресайклінг-дизайнери; фахівці з «сіті-фермерства» тощо. В той же час, в останні роки у багатьох регіональних ЗВО внаслідок скорочення держзамовлення істотно зменшилося кількість здобувачів рівня вищої освіти (РВО) «бакалавр» зі спеціальності 101 «Екологія». Можливо, що це і наслідком надмірної кількості ЗВО (майже 110), які здійснюють підготовку бакалаврів з екології. Тому, доцільно переглянути державну політику в даному контексті і розробити заходи щодо розвитку спеціальності 101 «Екологія».

Принципи підготовки фахівців всіх рівнів РВО зі спеціальності 101-Екологія відображені у відповідних стандартах вищої освіти України. В «Концепції екологічної освіти України», яка була затверджена Колегією Міністерства освіти і науки України (протокол №13/6-19 від 20.12.2001 р.) зазначено, що вища екологічна освіти спрямована з одного боку, на завершення формування екологічної культури фахівців за різним фахом, і, з іншого боку, вона забезпечує підготовку спеціалістів із профільною вищою екологічною освітою різних рівнів які відрізняються за ступенем глибини, ґрунтовності й специфікою підготовки спеціалістів. Елементи екологізації з включенням ідей сталого розвитку знайшло відображення в стандартах вищої освіти України для здобувачів РВО «бакалавр» усіх спеціальностей, що містять такі *загальні компетентності*: «Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його *сталого розвитку*, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні». «Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній *системі знань про природу і суспільство* та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя». Але вони не відображені в результатах навчання, а тому їх неможливо ураховувати під час акредитації освітніх програм. У зв'язку з цим своєчасним є звернення екологічної спільноти України, за ініціативою проф. В.Г. Петрука (2021), щодо введення у стандарти РВО «бакалавр» для усіх спеціальностей загальної компетентності «Здатність до використання у професійній діяльності екологічних знань, основ захисту довкілля, екологічної безпеки і біоетики».

Концептуальні принципи екологізації вищої освіти України повинні ґрунтуватися на підвищення рівня екологічної компетентності здобувачів всіх РВО. Екологізація освіти в неекологічних ЗВО сприятиме формуванню знань, вмінь і практичних навичок у майбутніх фахівців широкого коло спеціальностей, що дозволить їм орієнтуватися при вирішенні сучасних екологічних проблем. Екологічну складову не слід зводити лише до включення загально-екологічної дисципліни в навчальні програми в неекологічних ЗВО. Наприклад, механізм врахування екологічних міркувань під час прийняття рішення про провадження планованої діяльності шляхом розгляду розумних альтернатив та розробки екологічних умов провадження планованої діяльності, зумовлює необхідність опанування майбутніми фахівцями багатьох спеціальностей принципів оцінки впливу на довкілля, нормативно-законодавчих документів в сфері охорони навколишнього середовища тощо. Доцільним представляється включення в кваліфікаційні роботи випускників природничих, аграрних, технічних, технологічних та інших ЗВО України спеціальних розділів з охорони довкілля і збалансованого природокористування.

Доцільним є формування «Концепції вищої екологічної освіти України», яка ураховувала сучасний стан і перспективні тенденції екологізації національної вищої освіти.